

KOCSMÁBÓL IS LEHET JÁRÁSBÍRÓSÁG!

MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

Az MTA-ELTE Jogtörténeti
Kutatócsoport blogja

A SZERZŐ:

DR. MEGYERI-PÁLFFI ZOLTÁN

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT

TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSA

MPZOLTAN@GMAIL.COM

2020. december 14.

Presztízsz? Eszünkbe juthat-e ez a szó, amikor

az 1867-es osztrák-magyar kiegyezés utáni időszak urbanizációs folyamataira gondolunk?

Igen, hiszen a monarchia (első) évtizedeiben a magyar városok szinte versengtek egy-egy intézmény odatelepítéséért. E törekvés nem meglepő, ugyanis a székhelyé válás szorosan összefüggött a történelmi-politikai változásokkal, s a velük karöltve bekövetkező államszervezeti reformokkal. Jól tudjuk, hogy a kiegyezést követő években a belügyekben szuverenitását visszanyerő Magyarország igyekezett államszervezetét modernizálni. A reformok sora egyaránt érintette a közigazgatást és az igazságszolgáltatást, amelyek – a bírói hatalomról szóló 1869. évi IV. tc. 1. §-ának nyomán immár egymástól elválasztva – önálló államhatalmi tevékenységként szerveződhetek újjá. Mindkét terület jelentős szervezeti átalakuláson esett át, amely jelentős infrastrukturális háttérrel igényelt. Ezt az állam a saját erejéből rögtön nem, csak évtizedes – a szó tényleges értelmében is veendő – építő munkával tudta csak megteremteni, így a

korszak elején a helyi-települési közösségek biztosították a dologi feltételeket. Így az a furcsa helyzet állt elő, hogy az önkormányzatok „áldoztak” azért, hogy állami intézményeket fogadhassanak be. Éppen ezért talán nem meglepő, hogy akár egy kocsmáépület is válhatott bírósággá...

Ez történt Berettyóújfaluban is, amely mint korábbi mezőváros

– a községek rendezéséről szóló 1871. évi XVIII. törvénycikk rendelkezéseivel összhangban – a kis község-nagy község-rendezett tanácsú város kategóriák közül a nagy község státusát tudhatta magáénak.¹ Város – jogi értelemben – nem lett a település, de ez nem akadályozta meg abban, hogy ne törekedjen közigazgatási szerepkörének erősítésére: járási székhelyé kívánt válni. Mire ezt sikerült elérni – 1884-ben – már új városházája és járásbírósága is volt. Igaz, míg az előbbi valóban új épület volt, addig az utóbbi egy korábbi kocsmából vált azzá, ami azonban nem változtat a tényen: Berettyóújfaluban a királyi járásbíróság önálló épületbe költözhetett. Addig azonban, míg az italét

felváltotta az igazság mérése, a berettyóújfalui kir. járásbíróság – sok társához hasonlóan – a városházán székelt, így érdemes itt indítani az ítélkezési helyszín történetét.

A városi attitűd a mezővárosból

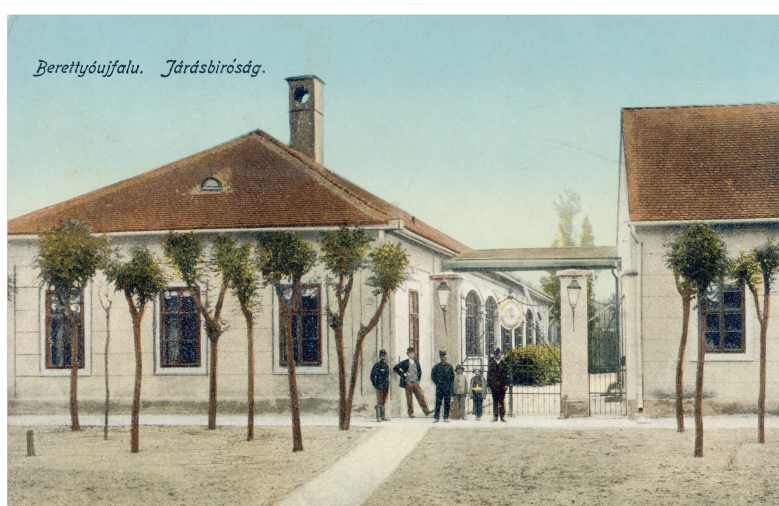
nagyközséggé vált Berettyóújfaluban nem tűnt el tehát az 1870-es évek elején: a településen mindent megtettek a

fejlődésért, így az évtizedben volt már többek között adóhivatal, takarékpénztár, nyomda és nőegylet is a nagyközségben.² Talán ennek az igyekezetnek a fényében nem véletlen, hogy az újfalui vezetők 1874-75-ben városháza építésébe fogtak. (Ne tévesszen meg senkit az elnevezés, nem egyedüli jelenség ekkoriban, hogy egy nagyközség városházát épít, ez presztízskérdés volt.)

A városatyák mellett e Bihar vármegyei terület országgyűlési képviselője is előmozdította a fejlődés ügyét: Csanády Sándor maga is indítványozta a Képviselőházban, hogy Berettyóújfalu járásbírósági székhellyé váljon.³ Így, amikor 1870-71-ben az igazságügyi kormányzat azon fáradozott, hogy megalkossa az ún. elsőfolyamodású királyi bíróságok (járásbíróságok és törvényszékek) területi beosztását, akkor Berettyóújfalu is felkerült e térképre.

Ezen a ponton következik el az emlegetett „áldozathozatal” ideje: a kormányzat székhelyé tesz egy települést, amelyen épületet kell biztosítani az új intézménynek, erre azonban (még) nincs megfelelő állami forrás. Éppen ezért az 1871.

évi XXXI. tc. – amely felállította az elsőfolyamodású bíróságokat – arról is rendelkezett, hogy a törvényhatóságok és községek ingyenesen engedjék át az addigi helyiségeket az ítélkezés számára. Mindennek fényében tehát érthető, hogy a berettyóújfalui városháza – mind a régi, amelyet lebontottak, mind az új, amelyet 1875-ben adtak át – bírósági épületté is vált. Persze ne gondoljuk azt, hogy a városvezetők ezt hosszútávon is így képelték. Már az új székház építésekor a

település újságja (mert egy városnak ilyenje is van), a Biharmegyei Községi Értesítő hasábjain – a városház-építés költségeinek magyarázata kapcsán – a következőt olvashatta a helyi polgár: „Sőt, ha igaz a mit a hír beszél, hogy t. i. a derecskei és p. ladányi járásbíróság feloszlatik, területkörük egy része e járásbíróság területéhez kapcsolatik, világos dolog, hogy a járásbírósági helyiség nagyobbítani fog; a kormány idegen telken nem építhet, tehát meg fogja vásárolni a Sebő féle házat: ez esetben az új építkezéshez felvett kölcsön legnagyobb része kitelik a Sebőház vételárából; s az új épület jövedelme a városi közköltségnek vagy legalább is jelentékeny részének fedezésére épen megmarad.”⁴ Ha a szomszédos járásbíróságok megszüntetésében nem is, de a „nagyobbíttatásban” igaza lett a cikk szerzőjének: 1884-ben a kincstár megvásárolta azt a házas ingatlant, amelyben berendezkedett a kir. járásbíróság. A Sebő-féle ház volt ez tehát, így ezzel megérkezünk arra a helyszínre, amely a berettyóújfalui törvénykezés otthonává vált.

A hely szelleme is vonzó lehetett a városatyák számára a Sebő-féle ház kiválasztásakor – persze, ha az anyagi megfontolásokat kissé háttérbe szorítjuk – ugyanis a telek városi tulajdonba kerülése előtt egy „udvarbírósé” volt, méghozzá a berekböszörményi Csáky-uradalom udvarbírójáé, aki nem volt más, mint Sebő Ignác. Ő maga az 1840-es években vásárolta meg a telket, s itt 1846–47-ben építtette fel lakóházként a későbbi bírósági épületet, illetve a későbbi fogházori lakássá lett házat, amely eredetileg istálló és szekérszín volt. Sebő halálát követően az ingatlant elárverezték, s „Berettyóújfalú mezővárost” jegyezték be tulajdonosként. A város kocsmaként üzemeltette az épületet egészen az 1884-es eladásáig. Ekkor ideköltözött a kir. járásbíróság, így ismét visszatérhetett a házba – rövid „kicsapongás” után – Justitia szelleme immár egy egész bíróság képében. Az 1890-es évek közepén egy új épületet emeltek a bíróság mellé a telekkönyvi hivatal számára, így egészen szép városi épületegyüttes jelent meg a berettyóújfalui

főutcán: a telek bal oldalán a kocsmából lett bírósági épület, a jobb oldalon pedig a telekkönyvi hivatal. 1902–1903-ban a bírósági szárny nyitott folyosóját beüvegezték, majd 1904-ben elkészült a két épületszárnyat összekötő vasrács kapuzat és az aszfaltozott kapubejárat is. 1912–13-ban azonban a Sebő-házat elbontották, hogy helyet adjon az Orbán Ferenc által tervezett, emeletes járásbíróságnak,⁵ amelyben mai napig folyik az ítélezés Berettyóújfalú városában.

Hivatkozások:

- ¹ Vö. Bartha Ákos: Élet Berettyóújfaluban a dualizmustól a rendszerváltozásig. In Kállai Irén (szerk.): Berettyóújfalú az újkőkortól napjainkig. Berettyóújfalú, Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Igazgatósága-Berettyóújfalú Önkormányzata, 2011. 50. p.
- ² Vö. Török Péter: Nova villától a Faluvárosig. Berettyóújfalú múltjának vázlatos áttekintése a

középkortól 1944-ig. In Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban. Debrecen, Debreceni Törvényszék, 2017. 37. p.

³ Vö. Balogh Judit: Mozaikok a Berettyóújfalui Királyi Járásbíróság történetéből (1872–1949) In Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban. Debrecen, Debreceni Törvényszék, 2017. 48. p.

⁴ Parasztszeri: Az új városházépület. Biharmegyei Községi Értesítő, 1875. 08. 07.

⁵ Vö. Megyeri-Pálffy Zoltán: A Berettyóújfalui Járásbíróság épületének története. In Megyeri-Pálffy Zoltán (szerk.): A jogszolgáltatás története Berettyóújfaluban. Debrecen, Debreceni Törvényszék, 2017. 57–65. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: A Berettyóújfalui Királyi Járásbíróság egy 1915-ben feladott képeslapon. (OSZK)
2. oldal, felül: A beüvegezett bírósági folyosó korabeli képeslapon. (Bartalos József és Szombath Tibor gyűjteményéből)
2. oldal, alul: Színezett képeslap a királyi járásbíróság emeletes épületével. (Bihari Múzeum gyűjteménye)

